

Potansiyel Toplanma Alanı Olabilecek Sosyal Altyapı Alanlarının İmar Planlarındaki Durumu: İzmir Kenti Örneği

M. Burcu SILAYDIN AYDIN¹, Nur Sinem PARTİGÖÇ^{2*},
Hayat ZENGİN ÇELİK¹, H. Evren ERDİN¹

Öz

Sosyal altyapı alanları yoğun yapılaşma özelliği sergileyen günümüz kentsel yerleşmelerinde önemli kent içi boşlukları oluşturmaktadır. Kentlerimizin yüksek yoğunluklu yapılaşma dokuları ve bu doku içerisinde kapasite ve mekansal dağılım açısından yetersizlikleri gözetildiğinde, sosyal altyapı alanlarının öncelikle mevcut stokunun korunması gerektiği açıkça ortadadır. Öte yandan park, spor alanı, ilköğretim gibi sosyal altyapı alanları, afet durumunda halkın toplanma amaçlı kullanabilmesi için uygun, farklı nitelikteki arazi kullanım türlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle, potansiyel toplanma alanı niteliği taşıyan sosyal altyapı alanlarının korunması ve artırılması, bu alanların afet durumundaki işlevselliği açısından da büyük önem arz etmektedir. Bu alanların korunabilmesi ve geliştirilebilmesi imar planı kararlarına, bu planlarda afet sorununa karşı gösterilen duyarlılığa ve toplanma alanlarına yönelik farkındalık durumuna bağlıdır. Bu çalışmada, afet durumunda toplanma alanı olarak kullanılabilme potansiyeline sahip sosyal altyapı alanları mercek altına alınmış ve bu alanların mevcut imar planlarındaki durumları incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmada, örnek alan olarak seçilen İzmir kentsel yerleşik alan sınırı içinde yürürlükte olan uygulama imar planı kararları ile sosyal altyapı alanlarının mevcut durumları karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, sosyal altyapı alanlarının yaklaşık %80'ninin uygulama imar planı kararlarında mevcut durumu korunurken, %20'sinin uygulama imar planı kararlarında kısmen korunduğu ve/veya başka bir arazi kullanım kararına dönüştürülerek mevcut durumunun korunmadığı saptanmıştır. Bu kapsamda şehir planlama ve afet yönetimi disiplinlerinin ortak paydasını oluşturan sosyal altyapı alanlarına ilişkin geliştirilebilecek politikaların kentlerin afetlere karşı dirençliliğini artırma sürecindeki önemi uygulama imar planları bağlamında vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet, toplanma alanı, sosyal altyapı alanı, uygulama imar planı, kentsel dirençlilik.

Current Status of Social Infrastructure Areas as the Potential Gathering Points in Implementary Development Plans: The Case of Izmir City

Abstract

The social infrastructure areas are gaps that indicate the characteristic of intensive built environment in urban areas. It is clear that the existing social infrastructure areas should be preserved when the conditions of intensive built environment, inadequacies of urban areas in

¹, Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

² Pamukkale Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Denizli

*İlgili yazar / Corresponding author: spartigoc@gmail.com

Gönderim Tarihi / Submission Date: 01.08.2020

Kabul Tarihi / Acceptation Date: 30.12.2020

Bu makaleyi atıf yapmak için- To cite this article
SILAYDIN AYDIN, B. M., PARTİGÖÇ, N. S., ZENGİN ÇELİK, H., ERDİN, H. E. (2020). Potansiyel Toplanma Alanı Olabilecek Sosyal Altyapı Alanlarının İmar Planlarındaki Durumu: İzmir Kenti Örneği. Resilience, 4(2), 373-389.

terms of capacity and also spatial distribution are considered. On the other hand, social infrastructure areas such as parks, sports fields, and primary schools are suitable land use forms as gathering points in case of disaster. For this reason, the protection and enhancement of social infrastructure areas which are potential gathering points have importance in terms of the functionality of these areas in disaster situations. The protection and development of these areas depends on the sensitivity shown in the implementary development plans and also the awareness related gathering areas in urban settlements. In this study, social infrastructure areas that are potential gathering points in case of disaster and also their current status in the implementary development plans are examined. In accordance with this purpose, the comparison between the current situation of the social infrastructure areas and the implementary development plans' decisions are evaluated within İzmir urban area which constitute as the sample area of the study. According to the results, it is determined that approximately 80% of the social infrastructure areas are protected in the implementary development plans, while 20% are partially protected and not protected. The importance of policies developed for the social infrastructure areas that are common issue for urban planning and disaster management in the process of urban vulnerability reduction emphasised in terms of and the implementary development plans.

Keywords: Disaster, gathering points, social infrastructure area, implementary development plan, urban vulnerability.

1. GİRİŞ

Toplanma alanları, deprem durumunda can kaybının önlenmesi ve/veya azaltılması, acil ihtiyaçların karşılanması, afet durumunun sağlıklı biçimde yönetilebilmesi ve yaşamın olabildiği ölçüde hızlı bir biçimde normale döndürülebilmesinde büyük önem arz etmektedir. Kentsel yerleşmelerde toplanma alanları İl Afet Müdahale Planları'nda belirlenmekte ve mevcut işleyiş içerisinde imar planları, toplanma alanlarının belirlenmesi için herhangi bir yönlendirici belge niteliği taşımamaktadır. Bununla birlikte, toplanma alanlarının aynı zamanda bir alan kullanım türü olduğu ve kentsel planlama süreci kapsamında ele alınmadıkları takdirde bu alanların bir başka kullanıma dönüştürülme riskinin bulunduğu düşünüldüğünde, kent planlamanın toplanma alanlarının belirlenme ve korunması sürecindeki önemi daha da açık hale gelmektedir. Park, spor alanı, ilköğretim vb. sosyal altyapı alanları, deprem durumunda kullanılacak potansiyel toplanma alanlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, kent genelinde sosyal altyapı alanlarına ilişkin geliştirilen imar plan kararları bu tür alanların gelecekte afet sonrasında toplanma alanı olarak kullanılabilme durumu için belirleyici olmaktadır (Erdin vd. 2017). Diğer bir deyişle, imar planlarında sosyal altyapı alanlarını koruyan ve artıran bir politika belirlemek, bu alanların afet durumunda toplanma amaçlı kullanılabilme olasılığı açısından da oldukça önemlidir.

Kentlerin yoğun yapılaşma dokusu içinde ve nüfus büyüklükleri göz önünde bulundurulduğunda, mevcut sosyal altyapı alanlarının kapasite ve mekansal dağılım açısından yetersiz kaldığı, bir çok çalışmada ve farklı kent örneklerinde ortaya konulmaktadır. Yapılan araştırmaların önemli bir bölümü sosyal altyapı alan türlerinden biri olan açık ve yeşil alanlara odaklanmaktadır. Hatta bu çalışmalar ağırlıklı olarak kentlerde açık ve yeşil alanların yetersizliğini ortaya koymaktadır. Zengin ve diğ. (2012), İzmir kent bütünü için yaptıkları çalışmada, önemli açık ve yeşil alan türlerinden biri olan park alanlarının kent içinde küçük parçalı ve dağınık konumda olduğunu, kademelenme açısından sistematik bir yapı sunmadığını, süreklilik içermediğini ve erişilebilirlik açısından dağılımlarının tüm kent için adil şekilde sağlanmadığını saptamışlardır. Doğun ve İler (2007), Kahramanmaraş kenti için yaptıkları çalışmada, mevcut aktif yeşil alanların kişi başına 1,4 m² olduğunu, imar planlarında öngörülenin ise ancak kişi başına 7,1 m² sağlayabileceğini ve hem mevcut hem de planla öngörülen yeşil alan büyüklüklerinin ideal değerlerin altında kaldığını ortaya koymuşlardır. Bir başka örnek çalışmada Burdur kentinde,

mahalle ölçeğindeki yeşil alan kullanımlarını oluşturan çocuk oyun alanları, semt parkları ve spor tesis alanlarının mekânsal yeterlilik ve erişebilirlik olanakları açısından dengesiz dağılım gösterdiği ve mekânsal standartlar açısından yetersiz olduğu belirlenmiştir (Yenice, 2012). Önder ve diğ. (2011), Konya'daki kent parkları hariç aktif yeşil alanların, yürürlükteki standartların altında olduğunu belirlemiştir.

Bu yetersizlikler gözetildiğinde, hem kent içindeki açık alanları korumak hem de toplumsal ihtiyaçları karşılamak için sosyal altyapı alanlarını korumak gerektiği açıkça ortadadır. Ancak, afet ve imar ile ilgili mevzuattaki boşluklar bu alanların kentsel mekan içindeki konum ve hiyerarşilerinin gözetilerek korunmasının önünde engel oluşturmaktadır. Kentsel ortamın taşınmaz piyasası yönünden ekonomik değer yaratma özelliği de zaman içerisinde artan yapılaşma baskılarıyla imar planı kararlarının noktasal olarak değiştirilmesine yol açabilmektedir. Oysa imar mevzuatında, plan sınırları içinde sosyal altyapı alanları ayrılmasına ilişkin uyulması gereken standartlar tanımlanmıştır. Ancak bu standartların sadece kişi başına düşen alan miktarı üzerinden tanımlanıyor oluşu, sosyal altyapı alanlarının dengeli mekansal dağılımının gözardı edilmesine neden olabilmektedir. Kentlerde sosyal altyapı alanlarına erişilememesi, kapasite (kişi başına düşen miktar) açısından sorun olmayan koşullarda bile yetersizlik durumuna işaret etmektedir. Özellikle deprem durumunda, en kısa sürede güvenli bir bölgeye erişim ihtiyacının karşılanması ve toplanma alanlarının belirlenmesinde kapasite, yer seçimi, mekânsal dağılım, koordinasyon gibi konuların da iyi değerlendirilmesi gerektiği (Erden ve Coşkun, 2010; Çavuş, 2013; Kırçın vd., 2017) düşünüldüğünde, mekansal dağılım açısından yetersizlik yaratmamak ve/veya artırmamak için, bir kez daha, mevcut sosyal altyapı alanlarının her halükarda korunmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda çerçevesi çizilen kentsel durum ve yasal koşullar içerisinde, bu makalede, olası afet durumunda ve sonrasında toplanma alanı olarak kullanılabilme potansiyeline sahip sosyal altyapı alanları mercek altına alınmakta ve bu alanların mevcut imar planlarındaki durumu incelenmektedir. Çalışmanın yöntemi, çalışmanın örnek alanını oluşturan İzmir kentsel yerleşik alan sınırı içinde yürürlükte olan uygulama imar planları ile sosyal altyapı alanlarının mevcut durumlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve değerlendirmeler yapılması olarak belirlenmiştir. Böylelikle, şehir planlama ve afet yönetimi disiplinlerinin ortak paydasını oluşturan kentsel açık ve yeşil alanlarına ilişkin geliştirilebilecek politikaların kentlerin afetlere karşı dirençliliğini artırma sürecindeki önemi, uygulama imar planları bağlamında vurgulanmıştır.

2. DEĞERLENDİRMEYE ALINAN SOSYAL ALTYAPI ALANLARI

Sosyal altyapı alanları, yoğun kent dokusu içerisinde boşluklara sahip olan arazi kullanım türleridir. Bu nedenle, afet durumunda ve sonrasında kullanılacak potansiyel toplanma alanlarını oluşturmaktadır. 2014 yılında yürürlüğe giren Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin "Mekânsal kullanım tanımları ve esasları" başlıklı 5. maddesinde " i)Sosyal altyapı alanları: Birey ve toplumun kültürel, sosyal ve rekreatif ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlıklı bir çevre ile yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik kamu veya özel sektör tarafından yapılan eğitim, sağlık, dini, kültürel ve idari tesisler, açık ve kapalı spor tesisleri ile park, çocuk bahçesi, oyun alanı, meydan, rekreasyon alanı gibi açık ve yeşil alanlara verilen genel isimdir" şeklinde tanımlanmıştır. İlgili yönetmelikte sıralanan sosyal alt yapı alanlarından, park, rekreasyon alanı, açık spor alanı, meydan, açık pazar yeri, anaokulu, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite, sağlık tesisi, resmi kurum, kapalı spor alanı ve kapalı pazar yeri potansiyel toplanma alanı olarak ele alınmış ve imar planlarına yönelik değerlendirmeler bu sosyal altyapı alanları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Sosyal altyapı alanları, afet durumundaki toplanma amaçlı potansiyel işlevi düşünüldüğünde, birbirlerinden ayrılan özelliklere sahiptir. Bazı sosyal altyapı alanları, daha boşluklu, açık, doğrudan girilebilir nitelikteyken; bazıları ise üzerinde yapı olan, daha az boşluğa sahip, erişim kısıtı olabilen (kilitli kapı, tel örgü, vb.) niteliğe sahiptir. Bu farklılaşan nitelikler nedeniyle, afet durumunda en kısa sürede güvenli bir açık alana ulaşma ihtiyacını mekansal olarak karşılama gereği çerçevesinde, sosyal altyapı alanları, I. ve II. kademe olmak üzere iki grupta sınıflandırılmış ve incelemeler bu sınıflandırma üzerinden yapılmıştır. Diğer yandan bu sınıflama afetin büyüklüğü ve yarattığı etki çerçevesinde bir toplanma alanının ilk 72 saat sonrasında hala gereksinim bulunması durumunda kullanım niteliğinin farklılaşan gereksinimler çerçevesinde değişebileceği kabulünü de içermiştir. Bu kapsamda bir kapalı alan içeren sosyal altyapı alanlarının kullanım niteliği açısından sunabileceği farklı avantajlar itibarıyla de ayrı bir sınıf olarak ele alınması kararlaştırılmıştır. Bu noktada, potansiyel toplanma alanı olma niteliği taşıyan sosyal altyapı alanlarından park, meydan, rekreasyon, açık spor alanı ve açık pazar yeri I. kademe sosyal altyapı alanı; anaokul, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite, sağlık tesisi, resmi kurum, kapalı spor alanı ve kapalı pazar yeri ise II. kademe sosyal altyapı alanı olarak belirlenmiştir³.

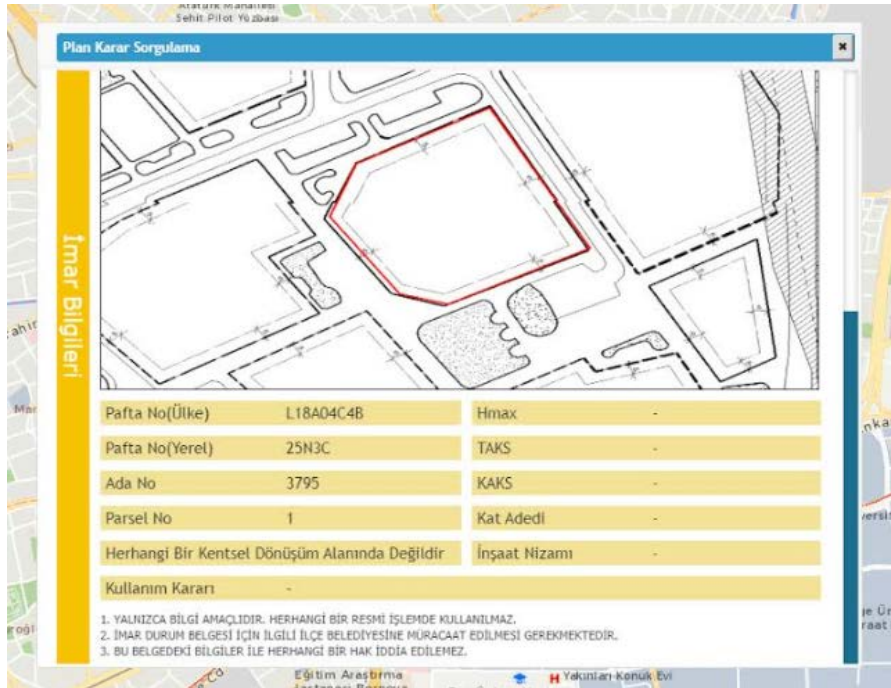
3. YÖNTEM

Çalışmada iki aşamalı bir yöntem uygulanmıştır. İlk aşamada İzmir kentindeki mevcut sosyal altyapı alanlarına ilişkin güncel envanterin oluşturulması, ikinci aşamada ise kent genelindeki mevcut sosyal altyapı alanlarının belirlenen nitelikleri itibarıyla yeterli olup olmadıklarının tespit edilmesi için çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Çalışmada İzmir, kentin yüksek nüfus ve yapı yoğunluğuna sahip olması, son süreçte kentsel dönüşüm uygulamaları ile hızlı bir yeniden yapılanma süreci içerisine girmiş olması, kentin deprem bölgesinde yer alması ve jeolojik ve tektonik özelliklerinin ilçe özelinde farklılaşması ve kentleşme sürecinde bu farklılaşmanın afet riskini artırması nedenleri ile örnek alan olarak seçilmiştir.

Çalışma alanı olarak belirlenen İzmir kentinin mevcut yerleşik dokusunu içinde yer alan 11 ilçeden (Konak, Karabağlar, Karşıyaka, Bayraklı, Bornova, Buca, Narlıdere, Balçova, Güzelbahçe, Gazimur ve Çiğli ilçeleri) oluşan alanda mevcut sosyal altyapı alanlarına ilişkin güncel envanterin hazırlanması çalışmanın ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu envanteri elde etmek amacıyla, İzmir Büyükşehir Belediyesi Coğrafi Bilgi Sistemleri Şube Müdürlüğü tarafından hazırlanan İzmir Kent Rehberi'nden yararlanılmıştır. İzmir Kent Rehberi'nde noktasal olarak belirtilmiş olan açık ve yeşil alanlar ile diğer sosyal altyapı alanlarının mevcut durumlarına ilişkin bilgiler güncel hali hazırlar, uydu görüntüleri ve kadastral paftalar üzerinden karşılaştırmalı olarak kontrol edilmiş ve alan bazında tespitler yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, İzmir kentinin mevcut yerleşik dokusunu içine alan 11 ilçede yer alan toplam 2784 sosyal altyapı alanına ilişkin güncel bir veri tabanı ortaya çıkarılmıştır.

İzmir kenti genelindeki mevcut sosyal altyapı alanlarının belirlenen nitelikleri itibarıyla yeterliliklerinin saptandığı ikinci aşamada ise öncelikle mevcut sosyal altyapı alanları tespit edilmiş, sonrasında ise yürürlükteki imar planlarında bu alanlara ilişkin geliştirilen kararların belirlenmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla, İzmir Büyükşehir Belediyesi 2 Boyutlu Kent Rehberi uygulaması üzerinden güncellenen ve yayınlanan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı kararları incelenmiştir. Ayrıca, sayısal ortamda ArcMap yazılımından yararlanılarak uygulama imar planları ile mevcut sosyal altyapı alanlarına ilişkin hali hazırlar karşılaştırılmış ve böylece, her bir sosyal altyapı alanının uygulama imar planındaki durumuna bakılmış ve mevcut durumunun korunup korunmadığı tespit edilmiştir (Şekil 1).

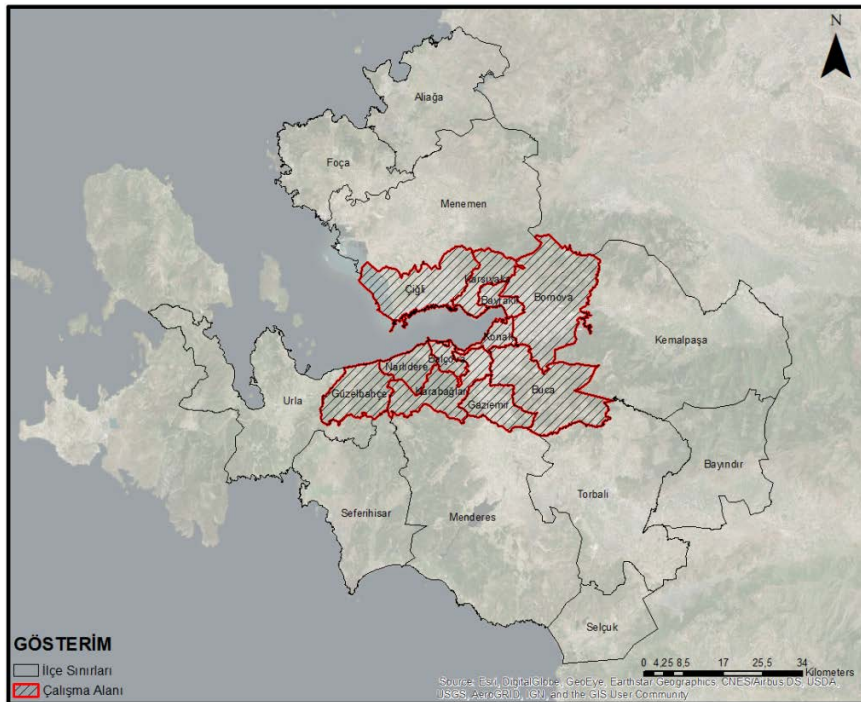
³ Mevcut sosyal altyapı alanlarından hangilerinin potansiyel toplanma alanı olabileceği (1. Ve 2. Kademe niteliğinde), "Afet ve Acil Durumlar Sonrası Halkın Toplanma Alanlarına İlişkin Kriterlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi Yönteminin Oluşturulması, İzmir Kenti Örneği" (Erdin, H.E., Çelik, H.Z., Aydın, M.B.S, Partigöç, N.S., ,2018) başlıklı proje kapsamında (AFAD-UDAP Çalışması, Proje No: UDAP-G-16-08) belirlenmiştir.

Şekil 1. Sosyal altyapı alanının imar planı kararındaki durumunun sorgulanması

4. İZMİR KENTİ'NİN MEVCUT SOSYAL ALTYAPI ALANLARI

İzmir kentsel yerleşik alanı, İzmir körfezinin kıyısında bulunmaktadır ve çeperleri dağlar, tarım ve orman alanlarıyla çevrilidir. Bu eşikler nedeniyle kentsel büyüme açısından büyük ölçüde sınırlı bir alana sahip olan kent (Şekil 2), gelişimini bir çanak içi yerleşme olarak yoğunlaşarak sürdürmek durumunda kalmıştır. 2015 yılı itibariyle 21.600 ha büyüklüğe sahip olan İzmir'in kentsel yerleşik alan sınırı dahilinde brüt nüfus yoğunluğu 133,865 kişi/ha'dır (Aydın ve Kahraman, 2019).

Şekil 2. İzmir kentsel yerleşik alanı

4 milyonu aşkın nüfusuyla Türkiye'nin en büyük metropollerinden olan İzmir'de kentleşme, bir yandan başta kıyı bölgesinde olmak üzere yoğun yapılaşma pratikleri ile şekillenirken, diğer yandan göç ve gecekondulaşmanın etkisi ile sağlıksız bir mekansal büyüme göstermiştir. Gelinen noktada kent yüksek yoğunluğa sahiptir ve kent içi boşlukların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum, geçmişinde önemli depremleri deneyimlemiş olan kentin kırılma potansiyelini artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda yoğun yapılaşma dokusu içerisinde önemli boşluklara sahip olması nedeniyle öne çıkan sosyal altyapı alanlarını sayı olarak artırmak, büyüklük olarak genişletmek ve mekansal dağılım itibarıyla yaygınlaştırmak gerekmektedir. Bu gerekliliğin karar üretim aracı ise imar planlarıdır. İmar planlarındaki durumu incelenmeden önce, sosyal altyapı alanlarının İzmir kentindeki mevcut durumu değerlendirilmiştir.

Sayısal ortamda ArcMap yazılımından yararlanılarak, kent genelindeki mevcut sosyal altyapı alanlarına ilişkin oluşturulan güncel envanter hazırlama işlemi sonucunda İzmir'de afet durumunda toplanma amaçlı kullanılma potansiyeline sahip toplam 2784 adet sosyal altyapı alanı olduğu saptanmıştır. Bu alanlardan 2026 adedi I. kademe sosyal altyapı alanı, 758 adedi ise II. kademe sosyal altyapı alanı niteliğindedir (Bkz. Dipnot 1, Tablo1, Tablo 2).

Tablo 1'de yer alan veriler incelendiğinde, I. kademe sosyal altyapı alan türlerinden biri olan park alanlarının kent genelinde toplam 1729 adet olduğu ve tüm sosyal altyapı alanlarının % 85'ini oluşturduğu görülmektedir. Park alanlarının ilçelere dağılımına bakıldığında, Bornova ilçesinin öne çıktığı, onu sırasıyla Karşıyaka, Bayraklı ve Karabağlar ilçelerinin takip ettiği görülmektedir. Toplanma alanı potansiyeli taşıyan diğer sosyal altyapı alanı türü ise açık spor alanlarıdır. Kent genelindeki toplam 164 adet (% 9 oranıyla) açık spor alanının yoğun olarak Bornova ve Karşıyaka ilçelerinde yer aldığı tablodan anlaşılmaktadır. Bu ilçeleri sırasıyla Karabağlar ve Buca ilçeleri izlemektedir. Toplam 17 adet meydan alanının (% 1 oranıyla) Konak ilçesi ile Bornova ilçesinde, toplam 51 adet açık pazar yerinin (% 3 oranıyla) Bayraklı ilçesinde ve toplam 62 adet rekreasyon alanının (% 4 oranıyla) Konak ve Karşıyaka ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Rekreasyon alanlarının Konak ve Karşıyaka ilçelerinde öne çıkması kıyı şeridindeki düzenlemelerin varlığı ile ilgilidir. Kentsel ölçekte toplanma alanı potansiyeli bakımından oldukça önemli olan rekreasyon alanlarının kent genelinde ağırlıklı olarak kıyı şeridi boyunca, Karşıyaka, Bayraklı, Konak ve Balçova ilçelerinde bölgesel yoğunlaşmalar gösterdiği tespit edilmiştir. Meydanların ise Konak ilçesinde yoğunlaşmasının nedeni ilçenin kent merkezi olma niteliği ile ilişkilidir.

Tablo 1. İlçeler itibarıyla I. kademe sosyal altyapı alanlarının sayısal dağılımı

SOSYAL ALTYAPI TÜRÜ / İLÇE ADI	Balçova	Bayraklı	Bornova	Buca	Çiğli	Gaztemir	Güzelbahçe	Karabağlar	Karşıyaka	Konak	Narlıdere	TOPLAM
Park	39	230	315	201	150	103	44	214	236	120	77	1729
Meydan	2	0	4	2	0	0	0	2	3	4	0	17
Açık Spor Alanı	7	17	26	22	17	10	5	21	26	10	3	164
Rekreasyon Alanı	2	8	4	3	5	3	1	1	14	17	4	62
Açık Pazar Yeri	1	10	7	8	6	4	0	7	4	2	2	51
Toplam	51	265	356	236	179	120	50	245	283	155	86	2026

1. Kademe sosyal altyapı alanlarının toplam büyüklüklerinin kent genelindeki dağılımları incelendiğinde (Tablo 2); Konak, Bornova Buca ve Balçova ilçeleri alanlar toplamı en yüksek ilçeler olarak yer alırken; Güzelbahçe, Narlıdere, Karabağlar ve Bayraklı ilçelerinin daha küçük toplam değere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2. İlçeler itibariyle I. kademe sosyal altyapı alanlarının alansal büyüklüklerinin dağılımı

Sosyal Altyapı Türü / İlçe Adı	Balçova	Bayraklı	Bornova	Buca	Çiğli	Gaziemir	Güzelbahçe	Karabağlar	Karşıyaka	Konak	Narlidere	TOPLAM
Park	103318	672067	1010025	544534	539225	261000	122612	501209	672572	537864	201058	5165484
Meydan	4824	0	8752	7413	114	0	0	2664	12434	22892	0	59093
Açık Spor Alanı	60191	84978	168528	613516	237427	103557	17348	72282	129007	312039	36731	1835604
Rekreasyon Alanı	964022	173599	449568	353186	102487	600559	38648	70602	452268	757670	84368	4046977
Açık Pazar Yeri	3548	33419	31708	81250	36794	15481	0	30942	32411	56077	19760	341390
TOPLAM	1135903	492273	1225391	1174508	916047	980597	178608	384303	845131	1686542	341917	9361220

II. kademe sosyal altyapı alanlarının niceliksel dağılımı Tablo 3'te ilçe bazında sunulmuştur. Bu tablodan elde edilen verilere göre, II. kademe sosyal altyapı alan türlerinden biri olan anaokullarının kent genelinde toplamda 17 adet (% 2 oranıyla), ilkokulların toplamda 285 adet (% 38 oranıyla), ortaokulların toplamda 84 adet (% 11 oranıyla), liselerin toplamda 167 adet (% 22 oranıyla) ve üniversite alanlarının toplamda 16 adet olduğu (%2 oranıyla) görülmektedir. İlçeler itibariyle bakıldığında, ilkokulların Karabağlar ve Karşıyaka İlçelerinde, liselerin ise, Konak ve Bornova İlçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ortaokullar bağlamında sayı ve dağılım olarak en avantajlı ilçe Konak'tır. Üniversiteler açısından da Bornova ve Buca ilçeleri ön plana çıkmaktadır. Çalışma alanındaki mahallelerde ilkokul, ortaokul ve lise alanlarının homojen olarak dağıldığı; buna karşın anaokulların ve üniversite alanlarının yerleşik doku içerisinde homojen bir dağılım göstermediği ve belli bölgelerde yığılmalar meydana geldiği saptanmıştır.

Tablo 3'den elde edilen verilere göre, diğer II. kademe sosyal altyapı alan türleri incelendiğinde, resmi kurumların kent genelinde toplamda 86 adet (%11 oranıyla), sağlık alanlarının toplamda 88 adet (%12 oranıyla), kapalı spor alanlarının toplamda 12 adet (%1,6 oranıyla) ve kapalı pazar yerlerinin toplamda 3 adet olduğu (%0,4 oranıyla) anlaşılmaktadır. İlçe bazında bu alanların mekansal dağılımı incelendiğinde, sağlık alanlarının ve resmi alanların yerleşik doku içerisinde homojen bir dağılım göstermediği ve belli bölgelerde yığılmalar meydana geldiği saptanmıştır. Kapalı spor alanlarının homojen olarak kent içerisinde dağıldığı, buna karşın kapalı pazar yerlerinin belli bölgelerde yığıldığı tespit edilmiştir. Resmi kurumların dağılımı incelendiğinde ise, Konak'ın kent merkezi olarak en fazla resmi kurumu barındıran ilçe olduğu; Bornova, Buca ve Karabağlar ilçelerinin de bu ilçeyi takip ettiği görülmektedir. Sağlık tesisleri açısından Karabağlar, Konak ve Bornova İlçeleri belirgin bir avantaja sahiptir. II. kademe sosyal altyapı alanlarının kent genelinde yarattığı potansiyel genel olarak değerlendirildiğinde, eğitim alanlarının % 70'lik bir oranla önemli bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak, kapalı pazar yerlerinin Bornova ve Konak ilçelerinde yer aldığı; ancak kapalı spor alanlarının kentin güney kesiminde ağırlıklı olarak Karabağlar, Buca, Gaziemir, Narlıdere, Balçova ve Konak ilçelerinde diğer ilçelere göre sayıca daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Tablo 3. İlçeler itibariyle II. kademe sosyal altyapı alanlarının sayısal dağılımı

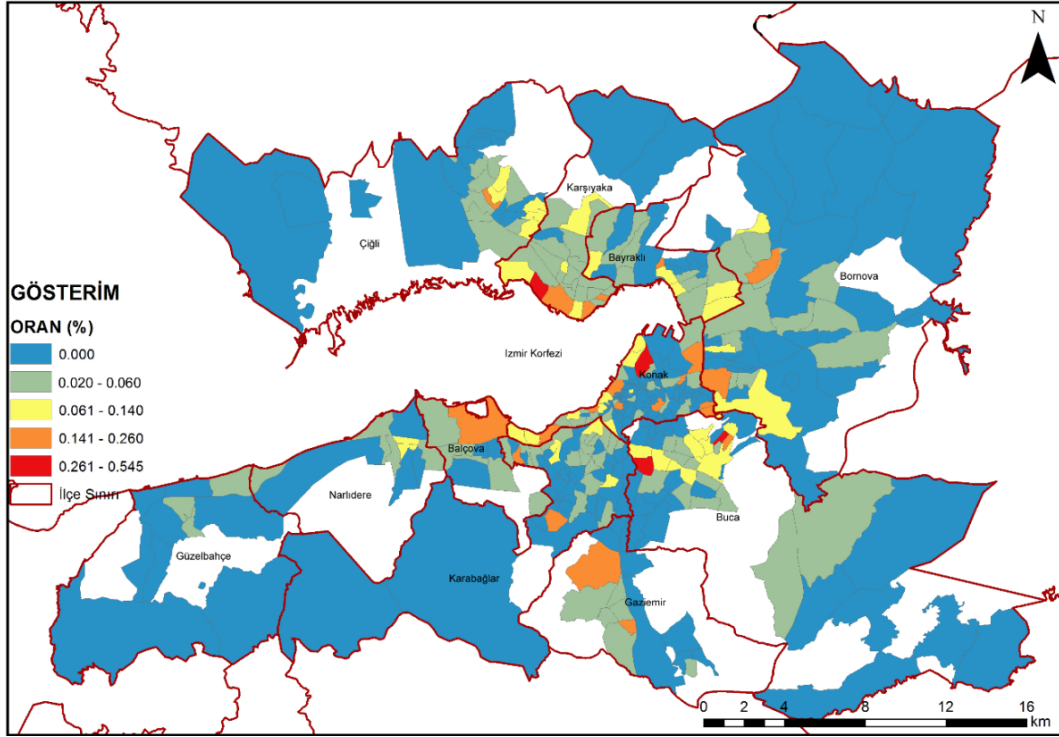
SOSYAL ALTYAPI TÜRÜ / İLÇE ADI	Bağcıva	Bayraklı	Bornova	Buca	Çiğli	Gaztemir	Güzelbahçe	Karabağlar	Karşıyaka	Konak	Narlıdere	TOPLAM
Anaokulu	1	1	4	0	3	1	0	4	2	1	0	17
İlkokul	5	26	25	34	19	17	11	48	39	52	9	285
Ortaokul	2	16	11	12	10	1	1	5	7	17	2	84
Lise	5	9	27	20	14	11	4	18	19	36	4	167
Kapalı Spor Alanı	1	0	1	2	0	1	0	3	2	1	1	12
Üniversite	3	0	5	4	1	0	0	2	0	1	0	16
Sağlık Tesisi	2	6	15	7	11	6	0	19	5	17	0	88
Resmi Kurum	3	5	15	13	2	1	1	12	9	23	2	86
Kapalı Pazar Yeri	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	3
TOPLAM	22	63	105	92	60	38	17	111	83	149	18	758

II. kademe sosyal altyapı alanlarının toplam büyüklüklerinin kent genelindeki dağılımları incelendiğinde (Tablo 4); Bornova Buca ve Konak ilçeleri alanlar toplamı en yüksek ilçeler olarak yer alırken; Narlıdere, Güzelbahçe, Gaztemir ve Bayraklı ilçelerinin daha küçük toplam değere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4. İlçeler itibariyle II. kademe sosyal altyapı alanlarının alansal büyüklüklerinin dağılımı

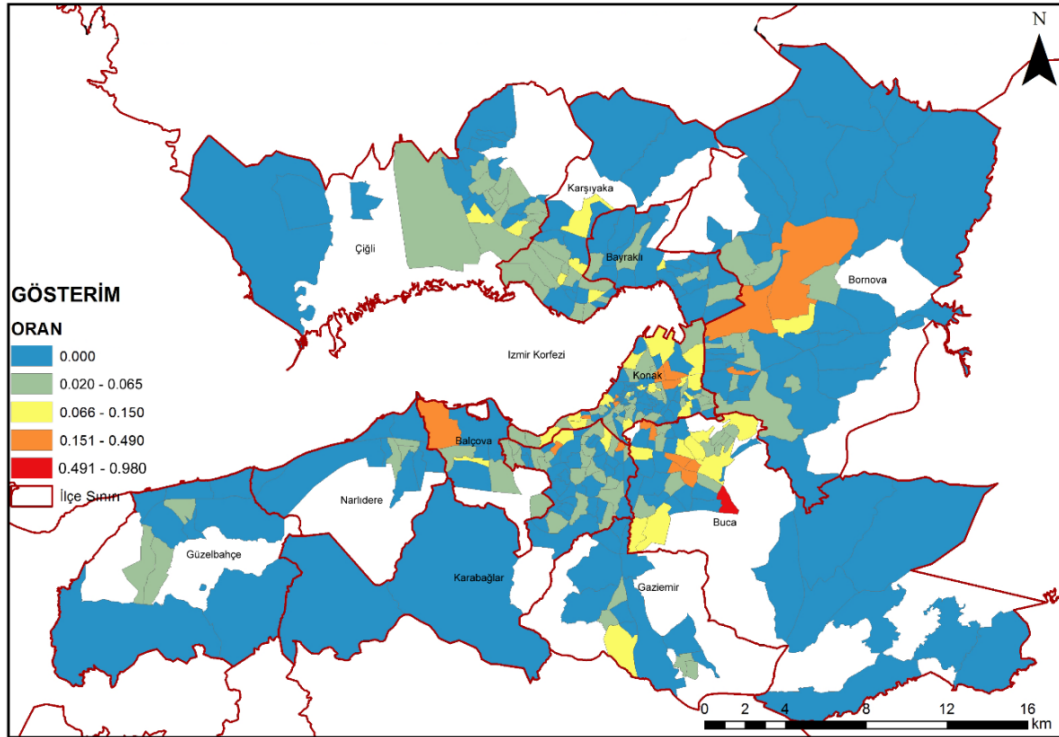
Sosyal Altyapı Alanı Yüzölçümü(M ²) / İlçe Adı	Bağcıva	Bayraklı	Bornova	Buca	Çiğli	Gaztemir	Güzelbahçe	Karabağlar	Karşıyaka	Konak	Narlıdere	TOPLAM
Anaokulu	1652	2176	12102	0	6377	3184	0	6401	2444	2832	0	37168
İlkokul	20248	111843	247546	229613	119635	100840	146066	238453	205233	199206	52819	1671502
Ortaokul	8427	71024	68017	63089	60892	10239	8225	21730	61043	87891	12153	472730
Lise	26467	83455	490506	228706	189097	121837	49094	170386	206488	438805	26115	2030956
Kapalı Spor Alanı	3704	0	4252	14641	0	10465	0	13921	16785	19307	4810	87885
Üniversite	194589	0	2625561	1791356	474789	0	0	37819	0	14316	0	5138430
Sağlık Tesisi	261644	10683	62935	161024	120018	22615	0	141534	28692	227164	0	1036309
Resmi Kurum	89117	15315	581072	581243	10097	2144	1508	96201	83851	334174	9226	1803948
Kapalı Pazar Yeri	0	0	13514	0	0	0	0	0	0	4381	0	17895
TOPLAM	597848	306689	4016983	3069672	980905	271324	204893	726445	604536	1328076	105123	12212494

İlçe bazında yapılan tespit ve değerlendirmelerin yanı sıra çalışma kapsamında I. ve II. kademe sosyal altyapı alanlarının niceliksel ve mekansal dağılımı mahalle bazında da incelenmiştir. Buna göre, çalışma alanındaki bütün mahallelerden 74'ünde I. kademe ve 88 mahallede II. kademe sosyal altyapı alanı bulunmadığı tespit edilmiştir. I. ve II. kademe sosyal altyapı alanının bulunmadığı mahalle sayısı ise 49'dur. Bu mahallelerin ağırlıklı olarak Bornova ve Karşıyaka'nın kuzeyinde, Çiğli'nin batısında, Güzelbahçe, Karabağlar, Narlıdere ve Buca'nın güneyinde ve Konak merkezde yer aldıkları görülmektedir. Konak ilçesi hariç, bu mahalleler ilçelerin yerleşik alan sınırı dışındaki dış çeperlerinde ve kırsal nitelik gösteren alanlarda yer almaktadır (Şekil 3).

Şekil 4. I. kademe sosyal altyapı alanlarının mahalle yerleşik alanına oranı

Ayrıca, II. kademe sosyal altyapı alanlarının mahalle bazında yerleşik alana oranları incelendiğinde (Şekil 5); Bornova, Buca, Konak ve Balçova ilçelerinin ön plana çıktığı ve kaplanan alan oranının %15 – 50 arasında değişkenlik gösterdiği izlenmiştir. Diğer ilçelerde ise homojen bir dağılımın yer aldığı görülmektedir. Bu dağılım içerisinde Bayraklı ilçesi mahallelerinin daha dezavantajlı oldukları göze çarpmaktadır.

Şekil 5. II. kademe sosyal altyapı alanlarının mahalle yerleşik alanına oranı

Mevcut sosyal altyapı alanlarına ilişkin yapılan niceliksel ve mekansal dağılım incelemelerine göre, kent genelinde oldukça dezavantajlı bölgelerin olduğu görülmektedir. Afet durumunda halkın erişebileceği en yakın ve güvenli yerler olarak hizmet edecek olan toplanma alanı olma potansiyeli taşıyan sosyal altyapı alanlarının kapasite ve erişim olanakları açısından kentsel mekandaki adil dağılımının sağlanması, kentlerin afete daha dirençli hale getirebilmesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca potansiyel toplanma alanlarının varlığının korunabilmesi için imar planlarında sosyal altyapı alanlarının artırılması gerekmektedir. Ancak bu gerekliliğin karşılanması, kentin yüksek yoğunluğa da sebebiyet veren bu boşluksuz dokusu içinde iyice zor hale gelmektedir. Bu nedenle herşeyden önce yürürlükteki imar planlarında mevcut sosyal altyapı alanlarının tamamen korunması, diğer bir deyişle bir tanesinin bile bir başka kullanıma dönüştürülmemesi büyük önem taşımaktadır.

5. SOSYAL ALTYAPI ALANLARININ İMAR PLANLARINDAKİ MEVCUT DURUMU

Kentsel mekandaki sosyal altyapı alanları, aynı zamanda afet durumunda kullanılacak potansiyel toplanma alanlarını oluşturduğundan, imar planlarında bu alanlara yönelik geliştirilecek her türlü karar toplanma alanları için de doğrudan bağlayıcı olmaktadır. Toplanma amaçlı işlevi ve yoğun kentsel yapılaşma dokusu içerisindeki nadirlikleri gözönünde bulundurulduğunda, sosyal altyapı alanlarının öncelikle mevcut varlıklarının korunması büyük önem arz etmektedir. Öte yandan yeni karar ve önerilerin de var olan potansiyel toplanma alanları ile birlikte ele alınarak, stratejik çalışmalar yoluyla plan kararlarına konu edilmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemiz topraklarının %98'inin ve nüfusumuzun %95'inin afet riskinin yüksek olduğu bölgelerde bulunuyor olması (Keleş 2002'den aktaran, Uzunçubuk, 2009) ve ülkemizde nüfusun yaklaşık %93'ünün kentsel alanlarda ikamet ediyor oluşu (TUİK, 2020), kentsel alanlarda afet riskini artırmakta ve böylece kentsel gelişme baskılarının sosyal altyapı alanlarını azaltmaya yönelik etkisinin dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır.

Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin uygulama imar planı alt başlıklı 24. Maddesi'nin(2) no'lu bendinde, "Nazım imar planları üzerinde gösterilen sosyal ve teknik altyapı alanlarının konum ile büyüklükleri, toplam standartların altına düşmemek, nazım imar planının ana kararlarını, sürekliliğini, bütünlüğünü ve genel işleyişini bozmamak ve hizmet etki alanı içinde kalmak şartı ile ilgili kurum ve kuruluşların görüşü dikkate alınarak uygulama imar planlarında değiştirilebilir" denilerek imar planlarında, herhangi bir sosyal altyapı alanı bir başka mekansal kullanıma dönüştürüldüğü takdirde plan sınırları içerisinde başka bir yerde yeni bir sosyal altyapı alanının önerilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu gereklilik, kişi başına düşen sosyal altyapı alanı miktarını korumak açısından önemli ve anlamlı olmakla birlikte, bu alanların toplanma amaçlı işlevi gözetildiğinde sorun teşkil edebilmektedir. Şöyle ki, bir sosyal altyapı alanına yönelik verilen konum değişikliği kararı potansiyel toplanma alanının nüfus yoğunluğu ve erişim olanakları ilişkisi gözetildiğinde gerek duyulan adil mekansal dağılım özelliğine zarar verebilecektir. Bu nedenle imar planlarının sosyal altyapı alanı ve toplanma alanı ihtiyacını bir arada gözetilen bütünsel bir bakış açısıyla ele alınması ve imar planlarında bu alanların, halkın kısa sürede ve kolayca erişim imkanı bulabilmesi çerçevesinde konum kararlarının verilmiş olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İzmir kenti örneğinde yapılan incelemede, I. ve II. kademe sosyal altyapı alanlarının yer aldığı parsellere ilişkin 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı kararları ele alınmış ve böylelikle bu alanlar **Mevcut Durum Korunuyor**, **Mevcut Durum Kısmen Korunuyor** ve **Mevcut Durum Korunmuyor** biçiminde üç kategoride sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamaya göre, mevcut durumun korunuyor olması, sosyal altyapı alanının mevcut kimliğini ve kullanımını devam ettirmesi anlamına gelmektedir. Diğer bir kategori mevcut durumun kısmen korunuyor olması durumudur. Bu durum, bir sosyal altyapı alanının bir bölümünde kendi kimliğini korumakla birlikte diğer bölümünün başka bir kullanıma dönüştürülmüş olması anlamına gelmektedir.

Son kategoride yer alan mevcut durumun korunmuyor olması durumu ise halihazırda açık veya yeşil alan olan bir alanın imar planı kararlarıyla konut, ticaret vb. özel mülkiyete konu ve aynı zamanda kapalı alan niteliğine sahip bir kullanıma dönüştürülmüş olması anlamına gelmektedir. Bu durum afet sonrasında bu alanların potansiyel toplanma alanı olarak kullanılabilmesini engellemekte, aynı zamanda bugünün toplanma alanı olma potansiyelini gelecek için ortadan kaldırmaktadır. Bu durum aynı zamanda söz konusu alanda afet riskini artıran olumsuz bir müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu alanların imar planındaki durumu incelendiğinde (Tablo 5), 2026 adet I. kademe sosyal altyapı alanının 1462 adedinin imar planında mevcut durumunun korunduğu (% 72 oranla); 184 adedinin mevcut durumunun kısmen korunduğu (%9 oranla); 380 adetinde ise mevcut durumun korunmadığı (%19 oranla) ve imar planında toplanma amaçlı kullanıma uygun olmayan başka arazi kullanımlarına dönüştürüldüğü saptanmıştır. II. kademe sosyal altyapı alanlarında ise, 758 adet II. kademe sosyal altyapı alanının 531 adedinin mevcut imar planında mevcut durumunun korunduğu (% 70 oranla); 29 adedinin mevcut durumunun kısmen korunduğu (%4 oranla); 198 adetinde ise mevcut durumun korunmadığı (%26 oranla) ve imar planında toplanma amaçlı kullanıma uygun olmayan başka arazi kullanımlarına dönüştürüldüğü saptanmıştır.

Tablo 5. Sosyal altyapı alanının imar planı kararları itibarıyla analizi

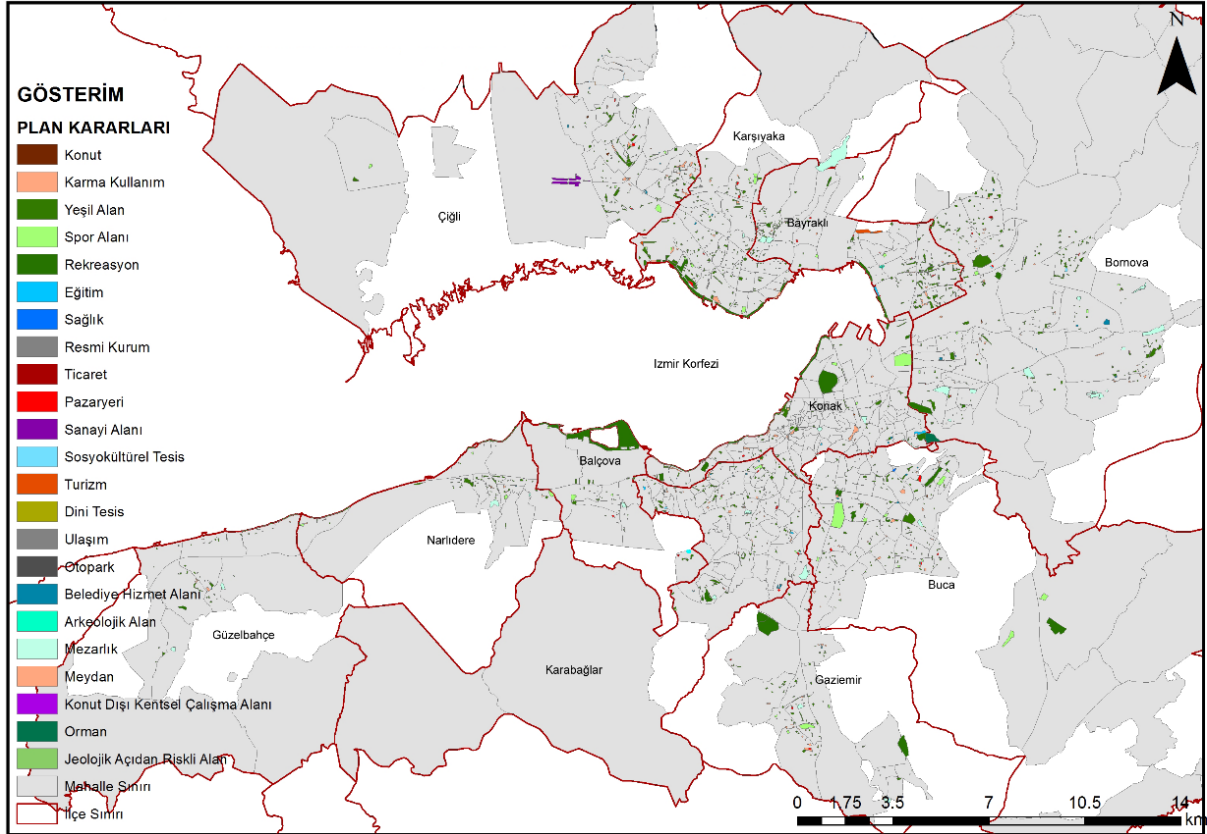
	I. ve II. KADEME SOSYAL ALTYAPI ALANISAYISI (ADET)			
	Mevcut Durum Korunmuyor	Mevcut Durum Kısmen Korunuyor	Mevcut Durum Korunuyor	Toplam Alan Sayısı
1. KADEME	380	184	1462	2026
2. KADEME	198	29	531	758

5.1. I. Kademe Sosyal Altyapı Alanlarının İmar Planlarındaki Durumu

I. kademe sosyal altyapı alanlarına ilişkin imar planı kararları incelendiğinde (Tablo 6), İzmir kenti genelinde yer alan toplam 1729 adet park alanının 1334 adedinin(%77 oranıyla), toplam 62 adet rekreasyon alanının 44 adedinin (%71 oranıyla), toplam 51 adet açık pazar yerinin 30 adedinin (%59 oranıyla) mevcut imar planı kararlarıyla korunduğu saptanmıştır. Bir başka ifadeyle, bu tür sosyal altyapı alanlarının büyük çoğunluğu kentsel alanda fiziksel planlama süreçlerinden olumsuz yönde etkilenmemiş olup, olası afet durumunda potansiyel toplanma alanı olarak da etkinliğini sürdürebilir durumdadır. Diğer yandan, kent genelinde toplam 167 adet açık spor alanının 48 adedinin (%29 oranıyla) ve toplam 17 adet meydanın 6 adedinin (%35 oranıyla) imar planlarında mevcut kullanımının sürdürmekle (%64 oranıyla) birlikte önemli bir kısmının (%36 oranıyla) ise mevcut niteliğini imar planı kararlarıyla yitirdiği görülmektedir. I. kademe sosyal altyapı alanlarından imar planı kararları ile kullanım değişikliğine uğramış olanların mekansal dağılımı incelendiğinde (Şekil 6); Karşıyaka, Konak ve Çiğli ilçelerinde yer alan açık ve yeşil alanların pek çoğunun plan kararları doğrultusunda birden fazla kullanıma dönüştürüldüğü saptanmıştır. Bayraklı ilçesinde turizm kullanımına, Çiğli ilçesinde sanayi alanına ve Konak ilçesinde ise sosyo-kültürel tesis kullanımına dönüştürülen alanlar dikkat çekmektedir. Halihazırda yapılı çevrede nüfus yoğunluğu ve erişim olanakları göz önünde bulundurularak mevzuat tarafından belirlenen standartları sağlayamayan kentsel açık ve yeşil alan stoğunun bulunduğu düşünülürse, imar planı kararlarıyla mevcut niteliğini kaybeden açık ve yeşil alanların sayısının artması afet durumunda riski arttıran en temel faktörlerden biri olacaktır. Kaldı ki, bu durum kentlerde yapılı çevrenin kentsel peyzaj niteliği yönünden de giderek zayıflıyor olmasının bir göstergesi olup, kentlerin insan ve çevre sağlığı yönünden geliştirilmesi zorunlu çevre şartları temelinde ele alınması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Şekil 6'da I. kademe sosyal altyapı alanlarına ilişkin geliştirilen imar planı kararlarına yer verilmiştir.

Tablo 6. I. kademe sosyal altyapı alanlarının imar planı kararlarıyla karşılaştırılması

	I. KADEME SOSYAL ALTYAPI ALAN SAYISI (ADET)			Toplam Alan Sayısı
	Mevcut Durum Korunmuyor	Mevcut Durum Kısmen Korunuyor	Mevcut Durum Korunuyor	
Park Alanı	212	183	1334	1729
Açık Spor Alanı	118	1	48	167
Rekreasyon Alanı	18	-	44	62
Meydan	11	-	6	17
Açık Pazar Yeri	21	-	30	51

Şekil 6. I. kademe sosyal altyapı alanlarına ilişkin imar planı kullanım ve yapılaşma kararları

5.2. II. Kademe Sosyal Altyapı Alanlarının İmar Planlarındaki Durumu

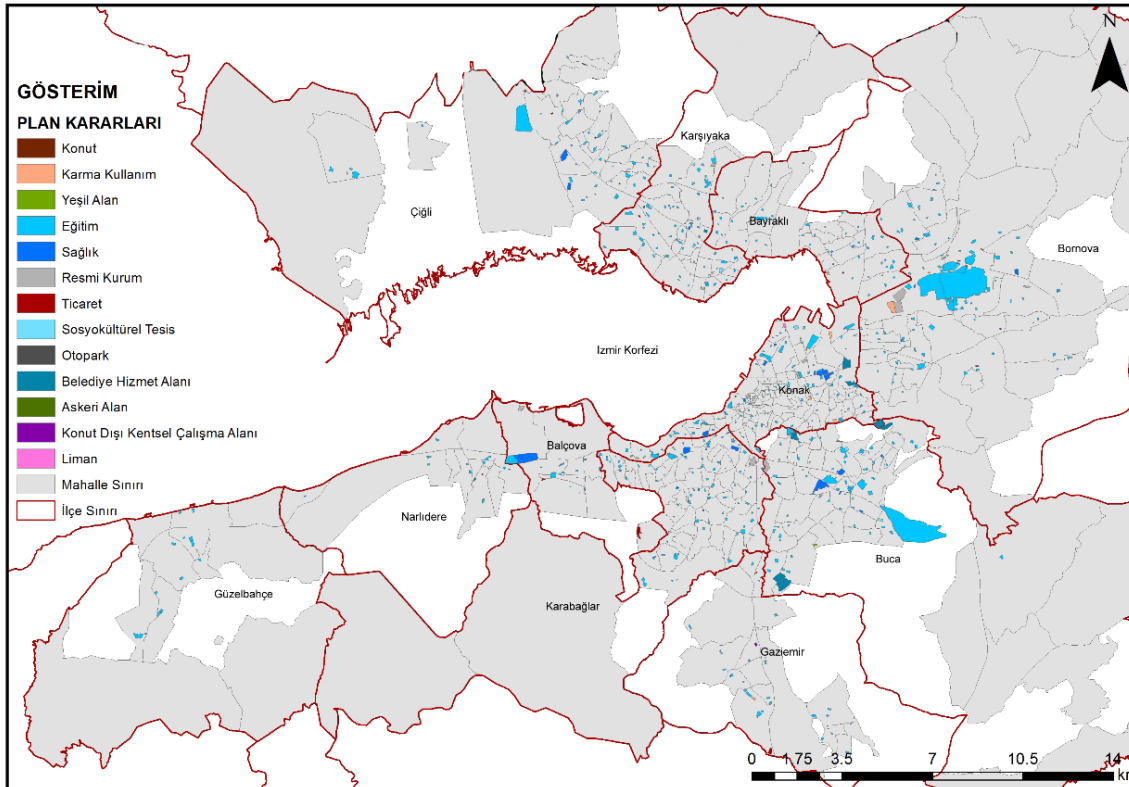
II. Kademe sosyal altyapı alanlarına ilişkin geliştirilen imar planı kararları incelendiğinde (Tablo 7), İzmir kenti genelinde yer alan toplam 285 adet ilkökul alanının 262 adedinin (%92 oranıyla), toplam 167 adet lise alanının 112 adedinin (%67 oranıyla), toplam 16 adet üniversite alanının 13 adedinin (%81 oranıyla), toplam 88 adet sağlık alanının 66 adedinin (%75 oranıyla), toplam 3 adet kapalı pazar yeri alanının 2 adedinin (%67 oranıyla) ve toplam 12 adet kapalı spor alanının 10 adedinin (%83 oranıyla) mevcut imar planı kararlarıyla korunduğu saptanmıştır. Bir başka ifadeyle, II. kademe sosyal altyapı alanlarının niceliksel olarak büyük bölümünün yapılı çevrede farklı bir kullanıma dönüştürülmediği ve halen afet durumunda toplanma alanı işlevini koruduğu görülmüştür. Diğer yandan, kent genelinde toplam 84 adet ortaokul alanının 35 adedi (%42 oranıyla), toplam 17 adet anaokulu alanının 5 adedinin (%29 oranıyla) ve toplam 86 adet resmi kurum alanının 26 adedinin (%30 oranıyla) mevcut imar planları ile kullanımını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, bu tür sosyal altyapı alanlarının büyük bölümünün fiziksel planlama ve kentsel gelişim süreçlerinde kullanımının dönüştüğü ve potansiyel toplanma alanı olarak işlevin kaybettiği

açıkır. Konut alanlarına yürüme mesafesinde yer alan II. kademe sosyal altyapı alanlarından özellikle ilkokullar, sağlık alanları, kapalı spor alanı ve pazar yerlerinin afet esnasında ve sonrasında olası can ve mal kayıplarının azaltılmasında önemli rol oynadığı bilinirken; kamusal kullanım niteliği taşıyan ve kolaylıkla erişilebilen bu alanların mevcut işlevinin dönüştürülmesi nüfusun yoğun biçimde yaşadığı kentlerin kırılabilirliğini önemli ölçüde arttıran faktörlerden biridir. Bu alanlar açısından kentlerde yaratılan azalmanın aynı zamanda kentsel kullanım ve işlevler yönünden sağlıklı bir yaşama ortamının inşasını engellediği de dikkate alınması gerekli bir durumdur.

II. kademe sosyal altyapı alanlarına ilişkin imar planı kararları incelendiğinde (Şekil 7); İzmir kenti genelinde bu alanlarda önemli kullanım değişiklikleri olmadığı ve mevcut kullanımlarının (sağlık tesisi, eğitim tesisi, resmi kurum, vb.) devam ettirildiği tespit edilmiştir. Sadece Bornova ve Konak ilçelerinde birden fazla kullanıma ve Buca ilçesinde yeşil alan kullanımına dönüştürülen alanlara rastlanmıştır.

Tablo 7. II. kademe sosyal altyapı alanlarının imar planı kararları itibarıyla analizi

	II. KADEME SOSYAL ALTYAPI ALAN SAYISI (ADET)			
	Mevcut Durum Korunmuyor	Mevcut Durum Kısmen Korunuyor	Mevcut Durum Korunuyor	Toplam Alan Sayısı
İlkokul	23	-	262	285
Ortaokul	49	-	35	84
Lise	55	-	112	167
Üniversite	3	-	13	16
Sağlık	16	6	66	88
Anaokulu	12	-	5	17
Resmî Kurum	38	22	26	86
Kapalı Pazar Yeri	1	-	2	3
Kapalı Spor Alanı	1	1	10	12

Şekil 7. II. kademe sosyal altyapı alanlarına ilişkin imar planı kullanım ve yapılaşma kararları

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemiz kentleri açısından var olan en temel problem, sağlıksız gelişme eğilimleri ile yapılaşmış kentlerde afet yönetimine yönelik stratejileri ve gereksinim duyulan mekan organizasyonunu destekleyecek bir yapılanmanın mevcut olmayışıdır. Hızlı mekânsal büyüme süreçleri ile yapılanmış kentlerimizin doluluk- boşluk dengesinin yitirmiş olduğu görülmektedir. Bu nedenle yoğun ve sorunlu kentsel alanların olası risklere karşı hazır hale getirilmesi, kentlerin afetler karşısında daha dirençli olabilmesi ve toplulukların bir afet durumunda güvenli alanlara tahliyesinin sağlanabilmesi için gerekli mekan organizasyonunun belirlenmesi ve uygulanması giderek güçleşmektedir.

Dünyadaki ve ülkemizdeki uygulamalara bakıldığında, bu hususta geliştirilen yaklaşımların çeşitlilik içerdiği ve ortak tanımlamalar geliştirmeyi zorlaştıracak biçimde farklı ele alışların bulunduğu görülmektedir. Farklılık herşeyden önce, tahliye ve buna bağlı olarak gelişecek toplanma gereksiniminin her ülke pratiği içerisinde değişen özellikler göstermesi temelinde ortaya çıkabilmektedir. Nitekim Türkiye'deki afet müdahale planlarında tahliye sonucu ortaya çıkacak toplanma gereksinimi için açık ve yeşil alanlar, spor alanları, meydan, yollar, pazaryeri, açık alana sahip eğitim, sağlık, resmi kurum alanları, sosyokültürel tesisler ve dini tesisler gibi kamusal niteliğe sahip kentsel boşluklara yönelik belirlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu durum ülkemiz koşullarında pek çok hayati işlevi üstlenme kapasitesine sahip olan söz konusu arazi kullanımların yer seçimi ve planlanma biçimini daha da önemli hale getirmektedir. Bu alanların birbirleri ile afet odaklı bir ağ sistemi yaratacak biçimde ilişkilendirilmesi ve bu sistemin bir kent planlama çalışmasının altlığı haline getirilmesi gerekliliği açıktır. Diğer yandan söz konusu alanların varlığı kadar büyüklükleri ve kullanılabilirlikleri açısından da değerlendirilmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu değerlendirmenin ayrıca imar planı kararlarının mevcut gerçekliği dikkate alma kapasiteleri ve kararların süreklilikleri yönünden yapılması da diğer bir gerekliliktir. Zira kentlerde sosyal altyapı alanlarına yönelik imar planı kararlarını noktasal olarak değiştiren çokça işlemin yapıldığı da bilinen bir gerçektir.

Bu noktadan hareketle olası afet durumunda toplanma alanı olarak kullanılabilme potansiyeline sahip sosyal altyapı alanlarının (açık ve yeşil alanlar, spor alanları, meydan, yollar, pazaryeri, açık alana sahip eğitim, sağlık, resmi kurum alanları, sosyokültürel tesisler ve dini tesisler) mercek altına alındığı ve bu alanların mevcut imar planlarındaki durumunun incelendiği bu çalışmada ortaya konulan bilgiler ışığında; İzmir merkez kenti genelinde hem I. kademe hem de II. kademe sosyal altyapı alanlarının ortalama %80 oranında mevcut durumunun korunduğu, kalan kısmının ise kararlar yönünden durumunun değişikliğe uğradığı belirlenmiştir. İzlenen biçimde bu tür sosyal altyapı alanları mevcut durumda büyük ölçüde korunuyor olsa bile İzmir kentinin yoğun yapılaşmış ve az boşluklu kent dokusu gözetildiğinde, imar planı kararlarıyla mevcut durumdaki tek bir yeşil alanın bile yitiriliyor olması genel anlamda kamusal mekanların korunması ve afet açısından da toplanma alanlarının varlığı bağlamında sorun teşkil etmektedir. Bu noktada tekrar vurgulamak gerekirse, belirtilen yönetmelik gereği imar planlarında sosyal altyapı alanlarına yönelik ancak plan sınırları içerisinde kişi başına düşmesi gereken miktarını değiştirmeyecek şekilde bir başka yerde sosyal altyapı alanı önerilmesi koşuluyla kullanım değişikliğine gidilebilmektedir. Dolayısıyla bu durum, plan sınırları içindeki toplam sosyal altyapı alanı miktarının korunduğunu göstermektedir. Ancak, bu çalışmada altı çizilmek istenen nokta, İzmir örneğinde de sunulmuş olduğu gibi, zaten sosyal altyapı alanları açısından yetersiz olan kentlerimizde, uygulama imar planları yoluyla öncelikle mevcut alanları korumanın ve sonrasında da bu alanların sayısını artırmanın gerekliliği olduğudur. Bu bağlamda plan kararlarıyla sosyal altyapı alanlarından mevcut alanlarında kullanım değişikliğine gitmek, bu alanların artırılmasını engelleyen bir yaklaşım sunmaktadır. Planların hızlı, sürekli ve

parçacıl bir yenilenme sürecine tabi olduğu ortamda bu kayıpların artma ihtimalinin olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Başta deprem olmak üzere, afetlerde ilk etapta toplanma alanlarını organizasyonel mekan kullanımının ilk basamağı olarak düşünmek mümkündür. Toplanma alanları halkın güvenliğini sağlama konusunda kritik rol oynamaktadır. Özellikle imar planlarının afet olgusu çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi ve toplanma alanları dahil afet yönetimi ile ilgili mekânsal kullanımların imar planlarına dahil edilmesi oldukça önemlidir. Afet riskleri ile bağlantılı mekan organizasyonlarının temel parçaları olarak mevzuatta tanımlanan içeriği ile kentsel sosyal altyapı alanları önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Ancak kentlerde var olan bu potansiyelin etkin biçimde kullanılabilmesi ve bu yolla kentsel mekanın dirençliliğinin artırılabilmesi için, bu tür kullanımların afet amaçlı kullanımına yönelik standartların belirlenmesi ve sınıflamaların yapılması gerekmektedir. Bu noktada bugün kentlerin ilgili standartlar açısından dezavantajlı bir konumda oldukları dikkate alınmalı ve pek çok kentin mevcut şartlarda özellikle açık alanlar açısından sahip oldukları yetersizlikler irdelenmelidir. Fiziksel planlama süreçlerinde afet durumunda potansiyel toplanma alanı olarak kullanılacak nitelikteki alanların parçacıl planlama yaklaşımı ve kentsel rantı artırıcı yönde kullanım değişikliğine uğramasının afet durumunun sağlıklı biçimde yönetilebilmesi ve yaşamın olabildiği ölçüde hızlı bir biçimde normale döndürülebilmesinin önünde duran en önemli engellerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada hassas yaklaşımlarla hareket etmesi gerekli kurumlar arasında eşgüdüm sorunlarının aşılmasının gerektiği, kent planlama çalışmalarının çok yönlü ortaklıklar ve sağlıklı bilgi akışı içerisinde gerçekleşmesinin önemli olduğu ve bu alanların korunabilmesi ve geliştirilebilmesinin uygulama imar planlarında alınacak kararlara ve bu kararların sürekliliğine bağlı olduğu dikkate alınmalıdır.

TEŞEKKÜR

Bu makale, “Afet ve Acil Durumlar Sonrası Halkın Toplanma Alanlarına İlişkin Kriterlerin Belirlenmesi ve Değerlendirme Yönteminin Oluşturulması, İzmir Kenti Örneği” başlıklı ve UDAP-G-16-08 nolu proje kapsamında yapılan çalışmaların bir bölümüne dayanarak üretilmiştir. Projeye destek sağlayan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'na teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı AFAD, (2018). Mevzuat. <https://www.afad.gov.tr/tr/2234/Mevzuat> (Erişim: Kasım, 2020)

Aydın, M.B.S., Kahraman, D. (2019). Kompakt kent ölçütlerinden biri olan yoğunluk tespiti ve değerlendirmesi: Türkiye kentleri (İl merkezleri) Örneği, *Planlama*, 29(2):171–193.

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2011). “Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2023”, Ankara.

Çavuş, G., 2013. Deprem bölgelerindeki açık yeşil alan sistemi ilke ve standartlarının Bolu ili örneğinde irdelenmesi. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Doygun, H., İlter, A.A. (2007). Kahramanmaraş kentinde mevcut ve öngörülen aktif yeşil alan yeterliliğinin incelenmesi. *Ekoloji*, 65, 21-27.

Erden T. ve Coşkun M. Z., 2010. Acil durum servislerinin yer seçimi: Analitik hiyerarşi yöntemi ve CBS entegrasyonu. İTÜ Dergisi, 9 (6), 37-50.

Erdin, H.E., Çelik, H.Z., Aydın, M.B.S, Partigöç, N.S., Afet ve Acil Durumlar Sonrası Halkın Toplanma Alanlarına İlişkin Kriterlerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi Yönteminin Oluşturulması, İzmir Kenti Örneği, AFAD-UDAP Çalışması, Proje No: UDAP-G-16-08, Ankara, (2018).

Erdin, H.E., Çelik, H.Z., Aydın, M.B.S, Partigöç, N.S., Erdem, U. (2017), Afet Yönetimi İçerisinde Kentsel Mekan İhtiyacı ve Kentsel Arazi Kullanımları, Disiplinlerarası Afet Yönetimi Araştırmaları, İzmir, s. 255-272.

Erdin, H.E., Çelik, H.Z., Aydın, M.B.S., Özcan, N.S. (2016). Kentlerdeki Afet Yönetimine İlişkin Kurumsal Yapılanmanın Kent Planlama Süreci İçerisindeki Etkisinin ve Yerinin İrdelenmesi. Uluslararası Doğal Afet ve Afet Yönetimi Sempozyumu (DAAYS'16), Karabük, s. 632-637.

Kadioğlu, M., Özdamar, E. (2008), Afet zararlarının azaltmanın temel ilkeleri, JICA Türkiye Ofisi, Ankara.

Keleş, R.: Kentleşme Politikası, 7. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, Nisan 2002.

Kırçın, P.N., Çabuk, S.N., Aksoy, K., Çabuk, A., 2017. Ülkemizde yeşil alanların afet sonrası toplanma alanı olarak kullanıma olanaklarının artırılması üzerine bir araştırma, 4. Uluslararası Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 11-13 Ekim 2017.

Maral, H., Akgün, Y., Çınar, A.K., Karaveli, A.S. (2015). İzmir'deki Afet Sonrası Toplanma ve Acil Barınma Alanları Üzerine Bir Değerlendirme. 3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Önder, S., Polat, A.T., Korucu, S.(2011). The evaluation of existing and proposed active green spaces in Konya Selçuklu District, Turkey. African Journal of Agricultural Research, 6, 738–747.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2020. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2020 Sonuçları, <https://www.tuik.gov.tr/>, Erişim Tarihi: Aralık 2020.

Uzunçubuk, L. (2009). Doğal Afetlerin Kentsel ve Bölgesel Planlamada Yeri. Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi 2009/2, Sayı 101.

Yenice, M.S., (2012). Kentsel yeşil alanlar için mekânsal yeterlilik ve erişebilirlik analizi; Burdur örneği, Türkiye. SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, 2012,13:41-47.

Zengin, H., Erdin, H.E., Aydın, M.B.S. (2012). İzmir Büyük Kent Bütünü içerisindeki açık-yeşil alanların erişilebilirlik, kademelenme ve süreklilik kriterleri açısından değerlendirilmesi. 1. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, 12-15 Nisan 2012. Kemer, Antalya. Bildiri kitabı, 903-913.